

ЧЕРНИК М. В.

(Сумський державний університет)

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ ПОЛІСЕНСОРНОГО СИНКРЕТИЗМУ МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена полісенсорній природі мистецтва з точки зору його синкретизму в англomовному художньому дискурсі. У роботі розглядаються ієрархічна структура концепту мистецтва, види сприйняття, типи колоронімів. Увага фокусується на лінгвокогнітивних аспектах використання концептів мистецтва з метою емоційного та інформаційного впливу на реципієнта.

Ключові слова: концепт мистецтва, лінгвокогнітивний, синкретизм, полісенсорний, колоронім.

Черник М. В. Лингвокогнитивные аспекты полисенсорного синкретизма искусства. Стаття посвящена полисенсорной природе искусства с точки зрения его синкретизма в англоязычном художественном дискурсе. В работе рассматривается иерархическая структура концепта искусства, виды восприятия, типы колоронимов. Внимание фокусируется на лингвокогнитивных аспектах использования концептов искусства с целью эмоционального и информационного влияния на реципиента.

Ключевые слова: концепт искусства, лингвокогнитивный, синкретизм, полисенсорный, колороним.

Chernyk M. V. Linguocognitive Aspects of Arts Polysensoric Syncretism. The article deals with polysensoric nature of arts from the point of its syncretism in the English literary discourse. Arts concept hierarchical structure, kinds of perception, and types of colour names are considered in the work. Special attention is focused on the linguocognitive aspects of the arts concepts use with the aim of emotional and informational influence on the recipient.

Key words: arts concept, linguocognitive, syncretism, polysensoric, colour name.

В умовах всесвітньої інтеграції й глобалізації мистецтво є одним із найдієвіших універсальних міжкультурних засобів інтеракції між комунікантами, які, не володіючи спільним вербальним кодом, знаходять способи як емоційного впливу, так і обміну інформацією. Невипадковим є підвищення інтересу до екстрасенсорного, чуттєвого, езотеричного – до того, що криється глибоко й репрезентується на чуттєвому рівні, а вже потім – у результаті складних когнітивних процесів, що базуються на взаємодії мови з мисленням людини, – знаходить своє вербальне відображення у мовній картині світу. Концепти мистецтва як елементи культури є невід'ємною частиною будь-якої картини світу й об'єктом вивчення як у лінгвістиці, так і в інших міждисциплінарних галузях науки.

Метою дослідження є вивчення гетерогенної природи мистецтва, яка актуалізує проблему вираження його полісенсорної синкретичності (**об'єкт дослідження**) у мовній картині світу на матеріалі англomовного художнього дискурсу (**предмет дослідження**). **Завдання** – розглянути структуру та види концепту мистецтва, проаналізувати види сприйняття та дослідити їх інтеграцію на прикладі англomовних художніх текстів.

Мистецтво – це широке поняття з багатьма значеннями й визначеннями, які зводяться до однієї сутності розуміння цього феномена як творчого відображення та відтворення дійсності в художніх образах, які актуалізуються за допомогою діяльності, спрямованої на створення естетично-виражальних форм. Будучи феноменом культури, воно несе в собі смислове, інформаційне навантаження, потенціал інтерпретації матеріальної сутності знаків за допомогою адекватних конструкцій. У процесі сприйняття творів мистецтва з'являється концепт як образ, який здатен, просуваючись ступенями абстракції, поступово перетворюватися з чуттєвого невербального образу у власне мисленнєвий, який у подальшому має потенціал набувати вербальної форми [Маслова 2004, с. 40].

Маслова В. А., виділяючи види концептів (мир, стихії і природа, уявлення про людину, моральні концепти, соціальні поняття й відносини, емоційні концепти, світ артефактів, концептосфера наукового знання, концептосфера мистецтва), підкреслює широту поняття «мистецтво» шляхом його визначення як окремої концептосфери, яка містить у собі різні види мистецтва [Маслова 2004, с. 70].

Суродейкіна Т. В. у своєму дослідженні, спираючись на основоположну теорію Р. Джекендоффа, називає мистецтво макрофреймом ("arts") і дає аналіз його ієрархічної

структури, виокремлюючи на базовому рівні фрейми *“fine arts”*, *“applied arts”*, *“music”*, *“films”*, *“theatre”* та базові концепти, які визначають специфіку традиційного макрофрейму *“мистецтво”*: *“напрямок”*, *“активний діяч”* і *“техніка”*. Кожен із згаданих фреймів представлений набором як базових, так і суббазових концептів. Фрейм *“fine arts”* містить суббазові концепти *“painting”*, *“sculpture”*, *“architecture”*. У фреймі *“applied arts”* виділяються лише базові компоненти. Найширшим набором суббазових концептів репрезентований фрейм *“music”*: *“musical sound”* із субконцептами *“tone”*, *“tempo”*, *“pitch”*, *“elements of musical compositions”*, який включає субконцепти *“rhythm”*, *“rhythmic elements”*, *“theory of musical meaning”*, розподілений за субконцептами *“dynamism”*, *“intuition and intellect”*, *“information theory”*, *“tonality”*. У суббазовий концепт *“instruments”* входять субконцепти *“keyboard instruments”*, *“percussion”*, *“strings”*, *“winds”*. У фреймі *“films”*, як і у фреймі *“music”*, присутні вищезгадані базові концепти, а також низка суббазових концептів, серед яких виокремлюються *“role”*, *“script”*, *“directing”*, *“design”*. У фреймі *“theatre”* суббазовими концептами є *“part”*, *“scenario”*, *“staging”* [Суродейкіна 2008, с. 11].

Концептосфера мистецтва, містячи в собі різні за способом передачі й сприйняття види творчої діяльності, репрезентується усіма видами знаків базової класифікації в теорії семіотики (ікони, індекси, символи) як така, що позначена полімодальністю. У процесі сприйняття семіотичних систем мистецтва відбувається обмін багатством відчуттів, розмаїттям ідей, емоцій і станів, які знаходяться в домені позамовної дійсності та є об'єктом інтерпретації засобами мовного коду [Брылева 2009, с. 112]. Якщо взяти базове визначення перекладу як процесу передачі мовленнєвого утворення в одній мові засобами іншої мови й замінити поняття «мова» на «знакову систему», то отримаємо: переклад – це процес передачі інформації, вираженої за допомогою однієї знакової системи засобами іншої знакової системи. Попри те, що засоби вираження мовної та мистецьких знакових систем досить різні, спроби таких інтерпретацій існують.

Гетерогенна природа мистецтва детермінується розмаїттям його видів. Існує безліч критеріїв його типології (за кількістю використаних засобів, за співвідношенням твору мистецтва й реальності, за відношенням до простору й часу, за часом виникнення, за рівнем застосування в побуті та ін.), але, враховуючи об'єкт дослідження, зупинимося більш детально на класифікації видів мистецтв за формою чуттєвого (сенсорного) сприйняття. Сприйняття – пізнавальний психічний процес, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ, у сукупності всіх їх якостей при безпосередній дії на органи чуття. У ході цього процесу інформація про окремі властивості об'єкта сполучається в сенсорний образ та інтерпретується як інформація, породжена об'єктами або подіями оточуючого середовища. Відповідно до провідного аналізатора, який бере участь у творенні перцептивного образу (за модальністю сприйняття), існують зорове, слухове, тактильне, смакове й нюхове сприйняття.

Традиційно в класифікації мистецтв за цим критерієм репрезентуються лише перші два види сприйняття – відповідно, мистецтво поділяється на слухове (музика, радіо), зорове (архітектура, скульптура, живопис, графіка, художня фотографія) та зорово-слухове (театр, кіно, відеографія). Дедалі більшої популярності набувають і форми мистецтва, які за основу мають інші види сприйняття, наприклад, мистецтво кулінарії, мистецтво створення парфумів та ін. Досліджуючи мистецтво, Малова Н. Є., говорить: «Внутрішній потенціал цього концепту дозволяє не тільки перетворити тексти в лабіринти «картинної галереї» і «бібліотеку з зібранням світової художньої літератури», охарактеризувати героїв, висловити їх почуття й емоції, вказати епоху й описати життєвий устрій, але й розкрити філософію письменника, авторський світогляд і світосприйняття» [Малова 2012, с. 3].

Полісенсорна природа творів мистецтва, їх незалежність від мовних бар'єрів, а також універсальність екстралінгвістичного коду об'єктивують синкретизм усіх видів відчуття задля отримання індивідуалізованих чуттєвих образів, які вербалізуються притаманними мові засобами. Інтеграція видів сприйняття в англійських художніх текстах має потенціал посилення емоційного впливу на реципієнта. Наприклад, для опису запаху парфумів автор твору паралельно вводить концепти музики й танцю: *Sensation* (назва парфумів) *curled*

through the laboratory over the next few hours. We were lost in the fragrance of creation. The master and his notes. Each nuance intuitively placed, each aroma building upon another. Father and daughter worked in silent synchronicity as I sat in wonder by their side. My mind instinctively danced in tune with them; notes whirled, spirals of silent music slowly together in a fragrant waltz [Elking 2006, c. 79]. У наступному прикладі інтегрується широка гама людських сенсорних модальностей – зір (колір), запах (парфуми), дотик (вітру), слух (музика у свідомості, яка потім раптово зникає): *We were met outside by a bright Boston morning, with sunbeams streaming through leaves that were turning into brown. The golden fall highlighted the auburn of her hair. To this moment now, I have never seen a prettier sight. A slight breeze blew over us, and I caught her perfume – the light sweet fragrance of white roses and something else. Something complex. Indefinable. Unique. Natural. It sparked my mind and the notes appeared instantaneously. Tiny strands of music friskily rode her scent (запах надихнув на створення нової музики). But as I pressed against her the music inexplicably vanished, and I wondered why [Elking 2006, c. 51].*

На чуттєво-асоціативному рівні синкретичного сприйняття мистецтва спрацьовують синестезія й синестемія. Синестезія – відчуття, яке виникає в результаті стимуляції однієї сенсорної модальності, характерної для іншої сенсорної модальності. Прикладом синестезії є кольоровий слух, при якому звук поряд зі слуховим відчуттям викликає і кольорове (присутня у композиторів Н. А. Римського-Корсакова, О. М. Скрибїна). У багатьох людей жовто-оранжевий колір викликає відчуття тепла, а синьо-зелений – холоду. Синестезія проявляється в конкретних областях мистецтва: 1) поетичні тропи й стилістичні фігури, пов'язані з міжчуттєвими переносами; 2) кольорові й просторові образи, які викликаються музикою; 3) взаємодія між мистецтвами (зоровими й слуховими). Синестемії, у свою чергу, притаманна сенсорно-емоційна, метафорична сфера [Грибова 2008, с. 80].

Будучи тісно пов'язаною з якістю емоційних станів, психологія сприйняття характеристик кольорів репрезентується відповідними паралелями: червоний – асоціюється з пристрасстю, наполегливістю, мужністю, агресивністю; жовтий – з рухливістю, мінливістю, інтуїцією, вірою; зелений – з надією, радістю [Прохоров 2013, с. 122]. Цей асоціативний зв'язок має зворотний характер – певні ситуації викликають відповідні паралелі з кольорами. Цей текст у більшості реципієнтів промалює в уяві червоні кольори: *As Raymond turned on a bedside light, Galena noticed the walls covered in exquisite erotic paintings [Cooper 2003, c. 39].*

У лінгвокольоровій системі виділяється два види колоронімів: основні (базові) й додаткові назви кольорів [Полякова 2011, с. 102]. У той час як у більшості текстів частіше зустрічаються базові колороніми (*red, green, yellow* та ін.), емоційна насиченість кольорів у мистецькому дискурсі (здебільшого у живописному) досягає апогею, залишаючи прості кольори для буденності. Під час опису життя богемі автори вдаються до надчуттєвих дескрипцій, намагаючись передати усю глибину краси кольорів навколишнього світу.

Автори застосовують інтенсифікацію кольорів, яка досягається двома шляхами: 1. Інтеграція двох і більше кольорів: 1) консонансна – синкретизм кольорів одного спектру, який сприяє посиленню емоцій гармонії, спокою, краси: *...his angry little eyes and vigorous russet curls, Casey looked more like Raphael's drawing of Hercules wrestling with the Nemean lion than Neptune [Cooper 2003, c. 39]* (*russet* – червонувато-коричневий або жовтувато-коричневий колір); 2) асонансна – синкретизм кольорів різного спектру, неочікуваний, непоєднаний, спрямований на виклик емоцій подиву, обурення: *Also on the walls were a John Bratby of Galena surrounded by birds, a Samuel Palmer of flowering cherries under an orange moon, and a bluey-mauve Sickert of Battersea Power Station [Cooper 2003, c. 75]* (*mauve* – рожево-ліловий колір). 2. Інтеграція кольору з певним концептом навколишнього світу: 1) рослини: *With her sloe-dark eyes beneath drooping eyelids and that luminous gold skin, Galena looked very like a Raphael, he thought [Cooper 2003, c. 50]* (*sloe* – терен; плід дикої сливи); *With his cool turned-down sage-green eyes, dark brown hair and thin freckled face, he was like Raymond, but without Raymond's openness and generosity [Cooper 2003, c. 64]* (*sage* – шалфей); 2) географічні назви: *The only paintings on view were Joan's nudes and Casey's lowering seascapes, bright yellow cliffs over Antwerp-blue seas [Cooper 2003, c. 36]* (*Антверпен* – місто і

порт у Бельгії); *Across the valley, houses were turning a soft rose and the **Cambridge-blue** sky was covered in fluffy salmon-pink clouds, indicating the sun was setting behind the trees, which sheltered Foxes Court from the north-west winds* [Cooper 2003, с. 69] (*Cambridge* – місто в Англії); *Inside the room, Galena had covered the **Nile-green** walls with dryads, satyrs and nymphs in various states of undress peering out from the trees* [Cooper 2003, с. 75] (*Nile* – річка в Африці); 3) природні явища: *Pretty Pandora, in her **sky-blue** dress, and her rather insipid husband were writhing from the stings of the world's evils, newly released from a highly polished oak chest* [Cooper 2003, 26]; *Against a background of two coats of Prussian blue emulsion, the pictures looked sensational, like lit-up liners in a **night-dark** sea* [Cooper 2003, 33]; 4) хімічні речовини: *A second son. Alizarin, named after Galena's favourite colour, **alizarin crimson**, arrived two years later* [Cooper 2003, с. 59] (*alizarin* – органічний барвник у формі оранжево-червоних кристалів або буро-жовтого порошку); 5) соціальні явища: *The kitchen, painted **cold air-force blue** with fluorescent lighting, was less seductive than the other rooms* [Cooper 2003, с. 50] (*air-force* – військово-повітряні сили); *She painted wonderful murals in strong **Slav** colours all over the house* [Cooper 2003, с. 61] (*Slav* – слов'янський); 6) концепти дії: *It was like Bassanio passing the tests set him by Portia with **flying colours**, thought Raymond* [Cooper 2003, с. 50].

Основний колір може як збігатися (*sage-green, alizarin crimson, primrose-yellow*), так і розходитися (*bluey-mauve*) з інтегрованим кольором концепту. Також зустрічається інтеграція кольорів з концептами, які зовсім не асоціюються з кольоровою системою: *With his jutting **red-bearded jaw** (червоно-бородате підборіддя) almost meeting his huge bumpy nose...* [Cooper 2003, с. 33].

У мистецтві, як і в мові, концепти мають свої прототипи, які в процесі комунікації набувають потенціалу аналізуватися, оцінюватися, порівнюватися комунікантами [Швачко 2012, с. 29]: *Recognizing them as the entwined nudes in Joan's paintings, Raymond thought how much **more attractive** artists' models looked with their clothes on* [Cooper 2003, с. 38]. Твори мистецтва містять пам'ять про минуле й надають інформацію про теперішнє: *David would have seen passionate gratitude on his new boss's face if he hadn't turned to a portrait of Raymond himself in a dark blue open-necked shirt, sleeves rolled up to reveal suntanned arms' a happy, confident, amused smile playing round the greeny-blue eyes. 'John Minton clearly adored you,' observed David. 'Was that painted while you were at King's?' 'No, shortly before I was married.' 'Christ, he's aged, thought David, that was only nine years ago. **Things are not right** in this marriage.'* [Cooper 2003, с. 72].

Висновки. Полісенсорна природа мистецтва актуалізує проблему синкретизму різних видів сприйняття і дає можливість вербалізувати цей складний і різноманітний феномен в англійській концептуальній картині світу. Перспективою подальшого наукового пошуку вважаємо дослідження інтегративності й комплементарності семіотичних систем мови й мистецтва в англійському художньому дискурсі.

Література

- Брылева Н. А. Концептосфера музыкального пространства культуры / Н. А. Брылева // Вестн. Томского государственного университета. – 2009. – № 324. – С. 112–114. Грибова Н. Н. Концепт “искусство” в немецкой и русской концептосферах (на материале произведений Е. Т. А. Гофмана и М. А. Булгакова) / Н. Н. Грибова // Филологические науки. Вопросы теории и практики. – Тамбов : Грамота, 2008. № 1 (1): в 2-х ч. – Ч. I. – С. 80–82. Малова Н. Е. Лингвокогнитивная природа концепта «искусство» языковой личности автора (на материале художественных текстов Дж. Фаулза «Коллекционер», «Волхв», «Любовница французского лейтенанта») : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : 10.02.19 / Н. Е. Малова. – Адыгейск, 2012. – 22 с. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : учебное пособие / В. А. Маслова. – Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 256 с. Полякова Д. Н. Структура лингвоцветовой системы и критерии ее определения (в русском, английском и немецком языках) / Д. Н. Полякова // Вестник Челябинского государственного университета. – 2011. – № 11 (226). – Филология. Искусствоведение. – Вып. 53. – С. 102–104. Прохоров В. Ф. Лингвистическое осмысление эмоциональных состояний / В. Ф. Прохоров // Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2013. – С. 120–123. Суродейкіна Т. В. Лингвокогнитивні та дискурсивні характеристики англійської мистецтвознавчої термінології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. В. Суродейкіна. – Чернівці, 2008. – 20 с. Швачко С. О. Сяйво забутих слів : монографія / С. О. Швачко. – Суми : Сумський державний університет, 2012. – 107 с. Cooper J. Pandora / Jilly Cooper. – Corgi Books, 2003. – 752 p. *Elking M.* Executing Mozart [Електронний ресурс] / M. Elking. – Режим доступу: <http://executingmozart.com/>